

Tiedonhistoria – yhdestä tiedosta moniin tietoihin

Arvio teoksista

Myllyntausta, Mikko, Annastiina Mäkilä, Johanna Skurnik & Veli Virmajoki (toim.). *Tiedonhistoria*. Vastapaino. 2023. 377 s. ISBN 9789523970328.

Burke, Peter. *Tiedon sosiaalhistoria. Gutenbergistä Diderot'hon*. (suom. Tatu Henttonen). Vastapaino. 2023. 319 s. ISBN 9789523970366.

Eemeli Hakoköngäs

Tiedonhistoria kehittyvänä tutkimussuuntauksena

Syksyn 2023 uutuuskirjojen luettelossa oli tarjolla kaksi otsikoltaan toisiaan muistuttavaa teosta: brittiläisen historian professori Peter Burken *Tiedon sosiaalhistoria* ja suomalaisten historian tutkijoiden FT Mikko Myllyntaustan, FT Annastiina Mäkilän, FT Johanna Skurnikin ja VTT Veli Virmajoen toimittama *Tiedonhistoria*. Kirjoihin tutustuminen osoitti niissä sekä yhtäläisyyksiä että eroja. Kirjoittajien keskeinen jaettu pyrkimys on nostaa itsenäisenä tieteenalana esille tutkimussuuntaus, joka on aikaisemmin usein laskettu osaksi tieteen-, aate-, oppi- tai käsitehistoriaa: tiedonhistoria.

Kirjojen yhtäaikainen julkaisu ja tiedon tuominen historian tutkimuksen kohteeksi kertonee jotakin oman aikamme tarpeista. Burke luonnehtii tutkijoiden kiinnostuksen tiedonhistoriaan alkaneen kasvaa 1990-luvulla ja arvioi tulevien historioitsijoiden nimittävän aikaamme informaatioajaksi: ajanjaksoksi, jota määrittää ihmisten ja yhteiskuntien suhde tietoon sekä keskustelu luotettavasta ja epäluotettavasta tiedosta. Suomalaiset tutkijat jatkavat Burken perustelua ja toteavat oman kirjansa ajankohtaisuutta sillä, että tiedonhistoria on 2000-luvulla muodostanut oman kehittyvän ja institutionalisoituvan tutkimusalan.

Suomessa tiedonhistoria on kuitenkin vielä vakiintumaton tieteenala. Tästä kertoo se, että *Tiedonhistorian* toimittajista ja kirjoittajista ketään ei määritellä tiedonhistorian tutkijaksi vaan takakansitekstin mukaan he edustavat historian, tieteenhistorian, aatehistorian ja kulttuurihistorian tutkimusaloja. Kirja on syntynyt Turun yliopistolla toimivan Tiedepiirin seminaarien innoittamana ja sen kirjoittajat ovat tutkijoita Turun,

Oulun ja Helsingin yliopistoissa. *Tiedonhistorian* kirjoittajissa on ilahduttavasti mukana niin väitöskirjatutkijoita kuin pidemmälle ehtineitä tieteenharjoittajia. *Tiedon sosiaalishistorian* kirjoittaja Peter Burke puolestaan on tunnettu Cambridgen yliopiston kulttuurihistorian emeritusprofessori. Burke on tutkijana tarkastellut monia aiheita, mutta hänen ominta alaansa on erityisesti eurooppalainen uuden ajan historia.

Burken *Tiedon sosiaalishistoria* ulottuu alaotsikkonsa mukaisesti Gutenbergistä Diderot'hon eli kirjapainotaidon alusta tietosanakirjojen syntyyn. Burke taustoittaa teosta tiedonsosiologiaa koskevalla luvulla ja käsittelee sen jälkeen kirjapainotaidon myötä syntyneitä tiedon ammatteja, instituutioita, maantiedettä ja tiedon liikkumista keskusten ja periferioiden välillä, tiedon luokittelua ja hallintaa, sekä tiedon markkinoita ja yleisöjä. Lopuksi kirjassa palataan jälleen teoreettisten käsitteiden pariin. Sisällysluettelo toimii itsessään hyvänä hakemistona lukijalle, joka etsii erilaisia näkökulmia, joista tiedonhistoriaa on eurooppalaisessa tutkimuksessa yleensä lähestytty.

Teos perustuu Burken luentosarjaan. Tämä tausta näkyy lukijalle sekä hyvässä että pahassa läpi kirjan. Teos jakaantuu lyhyisiin kronologisesti eteneviin lukuihin, joita on helppo kuvitella kuuntelevansa kerran viikossa yliopiston penkillä. Toisaalta yhteen koottuna kirjoitetut luennot jäävät nimien ja tapahtumien luetteloksi eikä yhteyksiä tapahtumien välillä aina tehdä lukijalle selväksi. Yksittäinen lukijaa viihdyttävä anekdootti siitä, kuinka tiedon hallitsemista auttanut kortistoluettelo syntyi aluksi pelikorttien takapuolelle, kerrotaan varmuuden vuoksi kahteen kertaan. Varsinaisen lähdeluettelon sijaan kirjassa on esitetty valikoitu kirjallisuusluettelo.

Tiedonhistoria muodostuu Myllyntaustan, Mäkilän ja Skurnikin yhdessä kirjoittamasta katsauksesta ”Lähtökohtia tiedonhistoriaan”. Lisäksi kirjan loppuun on koottu kolme käsitteellistä lukua, joissa pohditaan tiedonhistorian haasteita ja mahdollisuuksia. Näiden väliin mahtuu kolme tutkimusta esittelevää temaattista osaa: Historiallisuus, Tiedon rajat, piirit ja materiaalisuus, sekä Toimijat ja valta. Jokainen osio sisältää kiinnostavia artikkeleita, mutta tiedonhistorian toimintakentän hahmottamisen kannalta hyödyllisimmäksi osoittautuu erityisesti toinen osa, jonka artikkelit havainnollistavat tieteenalalle ominaisia piirteitä ja -kysymyksiä.

Tiedonhistoria ja muut tiedon historiat

Myllyntausta ja kumppanit sekä Burke määrittelevät tiedonhistoriaa suhteessa sellaisiin tutkimussuuntauksiin kuin tieteen-, aate-, käsite- ja oppihistoria. Kirjoittajien mukaan tiedonhistoria ankkuroituu näiden vakiintuneempien tieteenalojen tutkimusperinteeseen ja hyödyntää niiden parissa kehitettyjä käsitteitä. Keskeisenä erottavana tekijänä on kuitenkin se, että toisin kuin edellä mainituissa, tiedonhistoriassa ollaan tieteen ja oppineiden jakaman tiedon sijaan kiinnostuneita myös niin sanottujen tavallisten ihmisten tiedosta, ja länsimaisen (usein akateemisen) tiedon sijaan myös muiden kulttuureiden ja kansojen tiedoista. Erityisesti ei-eurooppalaisen tiedon huomioimisen kannalta tärkeä vaikuttaja tiedonhistorialle onkin kolonialismia purkava historian tutkimus.

Tiedonhistorian ero suhteessa aate- ja tieteenhistoriaan tulee havainnollisesti esiin, kun käsillä olevaa kirjaa vertaa vaikkapa FT Mikko Myllykankaan ja professori Petteri Pietikäisen muutama vuosi sitten toimittamaan *Ajatusten lähteillä* -teokseen (Gaudeamus, 2017). Kirjassa tarkasteltiin leimallisesti oppineiden jakamia aatteita ja käsitteitä liberalismista tunneteorioihin ja historialliseen tieteenfilosofiaan. Toisaalta päällekkäisyyttä tai yhtymäkohtia tiedonhistorian ja tieteen- ja aatehistorian välillä löytyy erityisesti, kun tarkastelun kohteena ovat jaetut käsitykset jostakin ilmiöstä, vaikkapa sairauksien syistä. Kuitenkin siinä missä tieteenhistoria keskittyy mielisairauksien diagnostiseen nimeämiseen eri aikakausina ja eri kulttuureissa (Pietikäinen & Myllykangas, 2017), tiedonhistoriassa ollaan kiinnostuneempia siitä mistä erilaiset nimetykset tulevat ja miten ne ovat rakentuneet osana aikansa ajattelua ja vaikuttaneet myös tieteen ulkopuolella. Esimerkiksi Annastiina Mäkilä havainnollistaa jälkimmäistä näkökulmaa *Tiedonhistoriassa* analysoidessaan masennuskäsitettä sekä tutkimuskohteena että tiedon tuottajana ja osoittaessaan miten tieteellinen tieto on siirtynyt osaksi arkikulttuuria. Kulttuurisen mielenterveystutkimuksen saralla tieteellisten käsitysten ja arkikäsitteiden välinen suhde onkin kiinnostusta herättänyt aihe, vaikka tutkimusta ei yleensä ole nimetty tiedonhistoriaksi (esim. Kinnunen 2020; ks. myös: Hakoköngäs 2022).

Sekä Burken että Myllyntaustan ja kumppaneiden esittämä kuvaus tiedonhistorian kentästä on mielestäni hyvin perusteltu ja tarpeellinen. Toisaalta varsinkin suomalaiset kirjoittajat esittävät (useaan kertaan) kysymyksen siitä, mikä tiedonhistoriassa oikeastaan on uutta ja erilaista kuin edellä mainituissa muissa tutkimussuuntauksissa. *Tiedonhistoriaan* valikoituneet artikkelit osoittavatkin, ettei raja etenkin tieteenhistorian ja tiedonhistorian välillä ole useinkaan selkeä, ja se kumpaan tutkimus sijoittuu, riippuu myös siitä, millaiseen keskusteluun tutkija haluaa työllään osallistua.

On yllättävää, että kummassakaan teoksista ei nosteta esille mikrohistorian suhdetta tiedonhistoriaan. Mikrohistorialla on kansainvälisesti ja Suomessakin jo vakiintuneet perinteet ja tutkimuskohteena usein erilaisten vähemmistöjen tai marginaalissa eläneiden ryhmien ja yksilöiden jakama tieto ja sen suhde valta-asemassa olevien ryhmien tietoon. Tutkimussuuntauksen klassikoista vaikkapa historiantutkija Carlo Ginzburgin analyysia 1500-luvulla eläneen italialaisen mylläriin Menocchion omalaatuisista ajatuksista ja niiden seurauksista (Ginzburg 2007 [1976]) olisi mielestäni mahdollista lukea tiedonhistorian näkökulmasta marginaalissa eläneen emansipoituneen kansantiedon ja valtaa pitäneen katolisen kirkon hegemonisen tiedon yhteentörmäyksenä.

Tiedonhistorian käsitteistöä rakentamassa

Arvioitaville teoksille on yhteistä myös se, että molemmissa tiedonhistorian käsitteistöön ammennetaan yhteiskuntatieteistä. Myllyntausta, Mäkilä ja Skurnik tekevät *Tiedonhistorian* alkuluvussa laajan katsauksen aiheeseen kansainvälisen keskustelun pohjalta. He, kuten myös Burke omassa kirjassaan, nostavat tiedonhistorian muotoutumisen kannalta keskeiseksi vaikuttajaksi 1960–1970-luvulla kehittyneen tiedonsosiologian. Tiedon tutkimuksessa tapahtunutta muutosta kuvatessaan Myllyntausta ja kumppanit käyttävät termiä konstruktivismi synonyyminä sosiaaliselle konstruktionismille, vaikka eivät – toisin kuin Burke – viittaakaan

sosiologien Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin klassikkoteokseen *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen* (1994 [1966]).

Vaikka tiedon tutkimus on sitten 1960-luvun laajentunut sosiologian ja muiden yhteiskuntatieteiden piirissä, voisi *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen* tarjota edelleen virikkeitä myös kehittyvälle tiedonhistorialle. Berger ja Luckmann esimerkiksi antavat napakan määritelmän tutkimuskohteestaan: ”Tiedonsosiologian tutkimuskohteena on kaikki mikä käy ’tiedosta’ yhteiskunnassa” (Berger & Luckmann 1994, 25). Samassa yhteydessä he myös kritisoivat tiedontutkimuksen keskittymistä esimerkiksi pelkkään aatehistoriaan ja muihin oppineen tiedon muotoihin, jotka ovat yleensä koskeneet tietynä aikana vain pientä joukkoa ihmisistä. Myöhemmissä teoksissaan kirjoittajat käsittelivät etenkin uskonnollisen tiedon roolia ja muutosta yhteiskunnissa – aihe, joka itsessään on mahdollista nähdä tiedonhistoriallisena.

Burke nostaa tiedonsosiologit suorastaan jalustalle. Hänellä on teoksessaan erikoinen tapa viitata toisiin historiantutkijoihin epämääräisesti: ”eräs diplomatiaan erikoistunut historioitsija”, ”eräs historioitsija”, mutta yhteiskuntatieteilijät kuten Karl Mannheim, Max Weber ja Michel Foucault mainitaan nimeltä useaan otteeseen. Kyse lienee Burken yrityksestä rakentaa historiallisen esityksensä taakse teoreettista runkoa ja hän myös kehottaa historiantutkijoita ottamaan tiedonsosiologian vakavasti, mitä hänen mukaansa vain harvat ovat tehneet. Valitettavasti toisilta tieteenaloilta tulevien teoreettisten käsitteiden hyödyntäminen jää *Tiedon sosiaalhistoriassa* puolitehen. Kirjan alussa Burke esittelee tiedonsosiologian tarjoamia välineitä, mutta käsitteet unohtuvat varsinaisissa historiaa koskevissa luvuissa, ja teoksen lopussa niihin palaaminen tuntuu jokseenkin päälle liimatulta. Huolimatta siitä, että Burke painottaa kuinka tiedonsosiologian myötä kiinnostus on siirtynyt tiedon hankkimisesta ja välittämisestä sen konstruointiin, yhteiskunnallisista rakenteista yksilöihin ja kieleen, ja taloudesta tiedon politiikkaan, hänen oma historiallinen esityksensä noudattaa pääasiassa näitä ”perinteisiä” linjoja.

Suomalaiset kirjoittajat ovat tarttuneet aihepiiriin vakavasti ja pyrkivät teoksessa luomaan pohjan suomalaisen tiedonhistorian tulevalle käsitteistölle (josta osoituksena on jo ehdotus alan nimeksi: *tiedonhistoria*). Myllyntaustan ja kumppaneiden määritelmä tieteenalan kohteesta on varsin lähellä edellä siteerattua Bergerin ja Luckmannin ajatusta: ”Tiedonhistorian tärkein anti liittyy mahdollisuuteen tarkastella tietoa ja tietämistä laaja-alaisina historiallisina ilmiöinä ja kehittää tietämisen historialliseen tarkasteluun käytettyä käsitteistöä.” (Myllyntausta ym. 2023, 23). Tiedonhistoria pyrkii siis lähestymään tietoa laaja-alaisesti. Oikeastaan on parempi puhua monikossa tiedoista ja niiden välisistä suhteista sekä siitä mitä tietäminen on ollut ja merkinnyt ihmisille eri aikoina.

Tiedon liikkumista kuvaavalle circulation -termille kirjoittajat ehdottavat suomennosta *tiedon dynaaminen kierto*. Samaan aikaan vaikuttaneita erilaisia tietämisen tapoja nimitetään *tiedon piireiksi*. Käsitteellinen kehittäminen on arvokasta ja erityisesti tarpeen uuden tutkimusalan vakiinnuttamiselle. Määritelmät jäävät *Tiedonhistoriassa* kuitenkin jossain määrin abstrakteiksi ja olisivat kaivanneet tuekseen vielä havainnollisempia tutkimukseen perustuvia esimerkkejä. Vaikka johdannossa määriteltyjä käsitteitä sovelletaan kirjan luvuissa, eivät ne aina konkretisoidu lukijalle.

Epäselväksi jää, miten vaikkapa *tiedon piirit*, *tiedon kontekstit* ja *tiedon esittämisareenat* eroavat toisistaan.

Myös naapuritieteenalat voisivat tarjota jo valmiiksi koeteltuja käsitteitä kehittyvän tiedonhistorian käyttöön. Esimerkiksi ranskalainen sosiaalipsykologi Serge Moscovici kuvasi jo 1960-luvulla erilaisten tiedon piirien suhteita *hegemonisen*, *poleemisen* ja *emansipoituneen* tiedon käsitteillä. Tiedonhistorian kannalta hyödyllinen voi myös olla Moscovicin kognitiiviseksi moninaisuudeksi nimittämä havainto erilaisten tietojen (esimerkiksi tieteellisen ja uskonnollisen) soveltamisesta ja yhdistämisestä yhden tiedon piirin sisällä. (Moscovici 2008 [1961].)

Moninaiset tiedot

Burke muistuttaa kirjassaan useaan otteeseen, ettei tietämisen moninaisuutta pidä unohtaa. Talonpojilla, käsityöläisillä tai vaikkapa kotirouvilla oli keskiajallakin erilaista tietoa, joka oli hyödyllistä heidän omassa elämämpiirissään. Hän myös muistuttaa miten vaikkapa kemia tieteenä hyötyi metallurgisen käsityöperinteen tiedosta ja kasvitiede kansanparantajien tiedosta. Vaikka *Tiedon sosiaalhistorian* lopullinen synteesi jää jäsentymättömäksi, tekee Burke kirjassaan tärkeän avauksen tiedonhistorian puolesta viitattaessaan siihen, että sellaiset historioitsijoiden nimeämät ajanjaksot kuin renessanssi, valistus ja tieteellinen vallankumous olivat oikeastaan seurausta muutoksista, joissa erilaiset käytännöllisen ja yleistiedon lajit saivat akateemisen hyväksynnän.

Burke pyrkii sanojensa mukaan välttämään perinteisen esityksen intellektuaalisesta edistyksestä ja kognitiivisesta kasvusta – lukijalle kokonaisuus näyttäytyy kuitenkin juuri eurooppalaisen tiedon laajentumisen edistyskertomuksena. Tutkijan oma erikoisala eurooppalaisessa kulttuurihistoriassa hallitsee ymmärrettävästi Burken esitystä. Hän mainitsee toki kiinalaisen kirjapainotaidon varhaiset saavutukset, tietojaan ulkopuolisilta varjelevan Japanin sekä siirtomaahistorian yhteydessä myös Amerikat. Aineksia kriittisempäänkin Eurooppa-keskeisyyden purkamiseen olisi tarjonnut esimerkiksi maininnaksi jäävä 1600-luvulla elänyt meksikolaisyyntyinen poliittinen vaikuttaja Carlos de Sigüenza y Góngora, jonka yritystä kirjoittaa oman maansa historia haittasi se, että espanjalaiset olivat vieneet lähdeaineistot Eurooppaan.

Suomalaisten kirjoittajien *Tiedonhistoriassa* Burken teoksen puutteet tulevat osittain korjatuiksi. Kolonialismin haasteeseen syventyy Johanna Skurnik tarkastellessaan David Livingstonen tutkimusmatkojen perusteella laadittujen karttojen rakentumista toisaalta Livingstonen omien havaintojen, hänen paikallisilta saamiensa suullisten ja kuvallisten tietojen sekä Britanniassa kartantekijä John Arrowsmithin näiden tietojen pohjalta ja oman käsityksensä perusteella suodattamaan lopputulokseen. Skurnik havainnollistaa miten ulkopuolelta tulleen tutkimusmatkailijan empiiriset havainnot, alkuperäisväestön paikallinen tieto, ja eurooppalaisen asiantuntijan tieto ja tietokäsitykset kohtasivat ja kuinka viime kädessä eurooppalainen näkökulma voitti, niin ettei edes Livingstone itse ollut täysin tyytyväinen lopputulokseen.

Mikko Myllyntaustan tutkimus lääkäri William Barret Marshallin 1830-luvulla julkaisemasta matkakertomuksesta Uuteen-Seelantiin on puolestaan hyvä esimerkki

tiedonhistorian tutkimuskohteesta: matkakertomusten kirjoittaja kuului lääkärinä aikansa oppineistoon, mutta matkakirjailijana hän teki muistiinpanonsa ei-tieteellisiä tarkoituksia varten. FM, väitöskirjatutkija Liisa Kunnaksen oivaltava artikkeli taas käsittelee kivikautisista esineistä eri tiedon piireissä käytettyjä käsitteitä ja käsitteiden välisiä yhteyksiä. Kivikautiset kirveet ja taltat saivat kansan, tutkijoiden ja museoiden konteksteissa erilaisia nimiä ja merkityksiä. Vaihtelevat nimet heijastavat erilaisia rooleja joihin esineet on asetettu ja tiedon piirien välistä vuorovaikutusta: kivikauden jäännöksiä löytäneelle kansalle esineet olivat taikakaluja, ukonvaajoja. Tutkijat antoivat niille uusia nimityksiä ja Kunnas on löytänyt Turun akatemiassa 1770-luvulla julkaistusta väitöskirjasta muualla Euroopassa tunnetun, mutta Suomessa aikaisemmin tuntemattoman raamatullisen ympärileikkauskivi-nimityksen. Museoiden kokoelmissa ja näyttelyissä samat esineet saivat jälleen uusia merkityksiä havainnollistaessaan tietyn aikakauden käsityksiä kivikauden esineistä.

Tiedonhistorian mahdollisuudet ja haasteet

Tiedonhistorian tavoite on havainnollistaa suomalaiselle yleisölle tiedonhistorian mahdollisuuksia ja haasteita. Haasteiden osalta olisi ollut kiinnostava kuulla kirjoittajien havaintoja ja pohdintaa erityisesti tutkimusaineistojen ja niihin liittyvien metodologisten kysymysten kannalta. Tieteenhistoriaa lienee harjoitettu paljolti muun muassa siitä käytännöllisestä syystä, että tieteelliseen tietoon liittyvää aineistoa on säilynyt runsaasti yliopistojen ja museoiden toimesta sekä tieteellisten julkaisujen muodossa. Sama koskee uskonnollista tietoa, erityisesti valta-asemassa olleiden uskontojen suhteen. Vaihtoehtoisia tai marginaalisempia tiedon muotoja havainnollistavien aineistojen löytäminen vaatii tutkijalta mielikuvitusta tai onnea. Tosin Suomessa on kansainvälisestikin poikkeuksellisen hyvät mahdollisuudet tutkia niin sanottua arkitietoa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perinteen ja nykykulttuurin kokoelmien ansiosta.

Myöskään Burke ei käytä tilaa tiedonhistorian lähdeaineistojen tai niiden käyttöä koskevien kysymysten käsittelyyn. Hän kuitenkin nostaa esille kartat, kuriositeettikabinetit ja kehittyvät museot esimerkkeinä tiedon kuvallisuudesta ja tietokäsitysten laajenemisesta teksteistä artefakteihin. Suomalaiset kirjoittajat muistuttavat, että paitsi erilaisiin tiedon muotoihin, tiedonhistoria laajentaa katsettaan perinteisistä kirjallisista aineistoista esimerkiksi visuaalisiin lähteisiin ja huomioi sekä tiedon kehollisuuden että materiaalisuuden. Kirjan empiiriset luvut jäävät kuitenkin aineistoiltaan varsin perinteisten dokumenttien, lehtien, kirjojen ja karttojen analyysin varaan. Kehollisuudesta ja materiaalisuudesta esimerkin olisi tarjonnut vaikkapa FT Päivi Roivaisen lastenvaatteiden moniaistista historiaa käsittelevä tutkimus (Roivainen 2019; ks. myös: Hakoköngäs 2020), jota olisi ollut myös mahdollista lähestyä tiedonhistorian näkökulmasta lasten jakamana tietona. Koska tiedonhistorian käsitteiden määrittely ja kehittäminen on yksi suomalaisten kirjoittajien tavoitteista, olisin mielelläni kuullut myös pohdintaa siitä, kuinka hyvin eurooppalaiset käsitteet onnistuvat kuvaamaan tiedon muotoja ja tietoon liittyviä prosesseja tarkastellessaan maanosan ulkopuolisia tietoja, vai onko riski, että soveltaessaan niitä eri kulttuurien konteksteissa tiedonhistoria toistaa aikaisemman tutkimuksen Eurooppa-keskeistä lähestymistapaa?

Burken kirja on alun perin julkaistu jo vuonna 2000 ja sen jälkeen tietoa koskeva tutkimus on toki lisääntynyt ja historian teoreettiset ja metodologiset näkökulmat moninaistuneet. Koska Burke keskittyy historian isoihin linjoihin, ei kirjan sisältö ole sinänsä vanhentunut kahdessakymmenessä vuodessa. Nykypäivän kirjoittaja kenties arvioisi kriittisemmin edellä mainittua painotusta eurooppalaiseen tietoon tai ainakin vaihtaisi kirjan otsikon vähemmän globaaliksi *eurooppalaisen tiedon sosiaalhistoriaksi*. Burke on julkaissut kirjalle jatko-osan, jossa teeman tarkastelussa edetään tietosanakirjoista internet-aikaan (Burke 2012). Olisi ollut kiinnostavaa lukea kirjasarjan molemmat osat suomennettuna yhtä aikaa tai jopa yksissä kansissa. Nyt *Tiedon sosiaalhistoria* loppuu melkein leikaten 1700-luvulle ja lukijan on vaikea hahmottaa, millaisia kehityskulkuja esimerkiksi mainittu innostus tietosanakirjojen kokoamiseen sai aikaan tiedon leviämisen ja tietoa koskevien käsitysten kannalta myöhemmin.

Suomalaiset kirjoittajat esittävät hyviä perusteita tiedonhistorian puolesta, mutta myös yhtä innokkaasti kyseenalaistavat alan tarpeellisuutta ja erilaisuutta verrattuna toisiin historian suuntauksiin. En kuitenkaan jaa esimerkiksi FM väitöskirjatutkija Saara Penttisen ja Veli Virmajoen omassa luvussaan esiin nostamaa uhkakuvaa siitä, että tiedonhistoria muodostuisi vain kuvaukseksi tiedollisista kuriositeeteista, jotka jäisivät irralleen laajemmasta historian narratiivista. On tietysti jokaisesta tutkijasta riippuvaista missä määrin yksittäinen tutkimus jää kuvaamaan vain tiettyä tapausta ja milloin se onnistuu yksittäisen kautta kertomaan jotakin yleistä ihmisten ajattelusta ja toiminnasta tietynä aikana. Käytän taas esimerkkinä edellä mainittua mikrohistoriaa ja Ginzburgia: italialaisen mylläri Menocchion ajattelun tutkimisessa on eittämättä kyse todella marginaalisesta tapauksesta – yhden ihmisen ajatuksista. Lopputuloksena kirjoittaja on kuitenkin onnistunut havainnollistamaan kokonaisten maailmankuvien, kansan ja kirkon käsitysten välistä suhdetta. Miksi sama ei onnistuisi tiedonhistoriassakin?

Agricola-verkoston kirja-arviossa YTT sosiologian dosentti Ilkka Pirttilä (9.2.2024) on päättänyt kuvailemaan Myllyntaustan ja kumppaneiden sekä Burken kirjoja vaikealukuisiksi ja akateemisesti viileiksi. Oma lopputulemani kirjoista on positiivisempi. Ne eivät ehkä täytä kaikkia kirjojen nimien perusteella asettamiani ennakkotoiveita, mutta muodostavat yhdessä hyvän kokonaisuuden esimerkiksi tiedonhistorian perusopintokurssin tenttikirjallisuudeksi. Yksittäisenä kirjana Burken teos ei jääne tekijänsä tuotannossa historiaan. Myllyntaustan ja kumppaneiden kirjalla siihen on kuitenkin mahdollisuuksia ainakin Suomen mittakaavassa, mikäli tiedonhistoria jatkaa kehitystään ja vakiintuu tasaveroiseksi tieteenalaksi tieteen-, aate- ja oppihistorian rinnalle. Molemmat kirjat ammentavat yhteiskuntatieteistä ja toivottavasti ne myös lisäävät molemminpuolista vuorovaikutusta tietoa historian ja muilla tieteenaloilla tarkastelevien kotimaisten tutkijoiden välillä.

Eemeli Hakoköngäs, yliopistonlehtori, sosiaalipsykologia, Helsingin yliopisto.

Kirjallisuus

Berger, Peter L. & Thomas Luckmann. 1994 [1966]. *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkielma*. (suom. Vesa Raiskila). Helsinki: Gaudeamus.

Burke, Peter. 2012. *A Social History of Knowledge II: From the Encyclopedié to Wikipedia*. Cambridge: Polity Press.

Ginzburg, Carlo. 2007 [1976]. *Juusto ja madot*. (suom. Aulikki Vuola). Helsinki: Gaudeamus.

Hakoköngäs, Eemeli. 2022. ”Wähämielinen ei ole ihan hullu” – sukellus kulttuuriin hulluuskäsityksiin. *J@rgonia* 20, 39: 84–89. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202208294399>

Hakoköngäs, Eemeli. 2020. Välähdyksiä pukeutumisen historiasta. *J@rgonia* 18, 36: 265–269. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202104272502>

Kinnunen, Anna. 2020. *Johtolankoja hulluuteen. Tutkimus mielen sairastamiseen kytkettyistä kulttuurisista käsityksistä*. Kultaneito XX. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Moscovici, Serge. 2008 [1961]. *Psychoanalysis: Its image and its public*. (englanninkielinen käännös ranskankielisestä alkuteoksesta David Macey). Cambridge: Polity.

Myllyntausta Mikko, Annastiina Mäkilä & Johanna Skurnik. 2023. Lähtökohtia tiedonhistoriaan. Teoksessa *Tiedonhistoria*, toim. Mikko Myllyntausta, Annastiina Mäkilä, Johanna Skurnik & Veli Virmajoki, 7–60. Tampere: Vastapaino.

Pietikäinen, Petteri & Mika Myllykangas. 2017. Hullun monta nimeä. Mielisairauksien nimeäminen muuttuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa *Ajatusten lähteillä: Aatteiden ja oppien historiaa*, toim. Mikko Myllykangas & Petteri Pietikäinen, 329–362. Helsinki: Gaudeamus.

Pirttilä, Ilkka. 2024. Miten tieto muuttaa historiaa ja miten historia muuttaa tietoa? *Agricola – Suomen humanistiverkko*, 9.2.2024, <https://agricolaverkko.fi/review/miten-tieto-muuttaa-historiaa-ja-miten-historia-muuttaa-tietoa/> [Haettu 9.4.2024].

Roivainen, Päivi. 2019. Lapsen iholla: lastenvaatteet, tuntoaisti ja pukeutumisen moniaistinen materiaalisuus. Teoksessa *Säädyllystä ja säädytöntä – Pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle*, toim. Anna Niiranen & Arja Turunen, 371–400. Historiallinen arkisto 150. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.